

Про деякі проблемні питання при вивченні Голодомору

Наталія Левчук

інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М. В. Птухи НАН України

Наукові дебати,
13 вересня 2018 року

ПИТАННЯ

- 1) Визначення втрат і методи обчислень**
- 2) Якість джерельної бази та рівень правдивості демографічної статистики 1930-х рр.**

ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ

Демографічні втрати, втрати населення – поняття, яке використовується для оцінки негативних наслідків природних чи соціальних катаклізмів (війна, епідемія, голод, землетрус, техногенна катастрофа і т.і.)

Основні складові демографічних втрат:

Прямі – втрати через надсмертність

Непрямі – втрати через зниження народжуваності

Поняття жертва не тотожне демографічним втратам:

- Померлі і постраждалі (потерпілі).
- Ті, кому було завдано шкоди.

ВТРАТИ ВІД ГОЛОДОМОРУ: визначення

Прямі втрати або втрати через надсмертність:

це не усі померлі у період голоду, а надлишок померлих, зумовлений голодом

Втрати =

число усіх смертей в період голоду – число очікуваних смертей, які відбулися б і за відсутності голоду.

ВТРАТИ ВІД ГОЛОДОМОРУ: визначення

Загальноприйнятий підхід:

«Для оцінки демографічних втрат або надсмертності необхідно обрахувати чисті або нетто-втрати, отримані через віднімання тих смертей, які б спостерігались ... при «нормальних умовах» (Демографічна енциклопедія 2013, с. 235)

ОЦІНКА ВТРАТ ВІД ГОЛОДОМОРУ:

3,9 млн vs. 7 млн і більше

	ІДСД	В. Сергійчук
Джерельна база	Переписи 1926, 1937 і 1939, щорічні дані про природний та міграційний рух у 1927-1938 рр., рекласифікація та інше.	<ul style="list-style-type: none">■ чисельність на поч. 1932 р. (Довідник, 1933)■ чисельність за переписом 1937 (Доповідна Асаткіна)
Метод	Різниця у 1932-1934 рр. між загальним числом померлих та їх очікуваною кількістю за умови відсутності голоду	Різниця двох цифр чисельності: Населення 1937 – Населення 1932

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ВТРАТ

Втрати не обчислюються як різниця чисельності населення за період чи між двома роками.

Зміна чисельності населення за період включає в себе:

- Природний приріст/убуток
- Міграційний приріст/убуток
- Рекласифікацію населених пунктів

Чисельність населення на 1 січня 1932 р.:

ІДСД: 31,4 млн (власна оцінка)

В. Сергійчук: 32,68 млн (Довідник 1933)

Чисельність населення за переписом 1937 р.:

ІДСД: 28,8 (власна оцінка: корекція результату перепису)

В. Сергійчук: 28,2 млн (Доповідна Асаткіна, 1937)

Поточні оцінки чисельності населення у 1930-і

Причини завищених поточних оцінок чисельності населення у 1930-і:

Об'єктивні:

- Серйозні організаційні проблеми через ліквідацію ЦСУ в кінці 1929 р.
- Труднощі з обліком міграції, насамперед сільського населення
- Недооблік природного руху населення

НОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ
РАЙОНИ УСРР

СТАТИСТИЧНИЙ ДОВІДНИК

Передмова

«Кількість населення на 1.1.1930 подано за обчисленнями, які не могли бути точними, оскільки нема точних відомостей про переміщення людности після перепису».

Д-58

ДОВІДНИК

З ОСНОВНИХ СТАТИСТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПОКАЗНИКІВ ГОСПОДАРСТВА РАЙОНІВ

КИЇВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ УСРР

Наука

Всю роботу щодо складання довіднику проведено терміновим порядком, тому довелося користати головним чином з матеріалів центральних та обласних установ УСРР і не було змоги й часу вдосконалено перевірити ці матеріали на місцях. Зважаючи на незадовільний стан обліку в ряді наших установ, бо „увага, що їй приділяють справі обліку урядництва, установи та підприємства, є цілком незадовільна й не забезпечує зміцнення та розвитку облікової справи відповідно до сучасних вимог соціалістичного будівництва“, — ми не можемо гарантувати цілковитої певности та повноти показників, уміщених у довіднику. Окремі показники довіднику через це потребують уточнення й Управління Справами РНК УСРР продовжуватиме роботу поповнення та скорегування наведених у довіднику показників.

Чисельність
населення на
1 січня 1932 р.

Поточні оцінки чисельності населення у 1930-і

Причини завищених поточних оцінок чисельності населення у 1930-і:

Суб'єктивні: прагнення проілюструвати швидке зростання чисельності населення (згідно 5-річного плану), якого насправді не було.

Основні підсумки першої п'ятилітки охорони здоров'я на Україні *)

XVII конференція ВКП(б) констатувала: „ще і ще раз блискуче ствердилася перевага соціалістичної системи господарства над системою капіталістичною“.

В галузі народного здоров'я ці переваги насамперед помітно відзначилися збільшеною довгочасністю життя, зокрема жінок та різким спаданням смертності серед трудящих країни будованого соціалізму.

Темпи піднесення тривалости життя та спадання смертності в УСРР є рекордними і лишають далеко позаду передові з технічно-економічного боку капіталістичні країни.

1929 року коефіцієнти смертності проти 1911—13 р. знизилися: на Україні на 26%, у Німеччині—21%, в Італії—17%, в Англії—4%, у Франції—1%, в Японії збільшилися—0,5%.

У процесі соціалістичної перебудови цілого життя, УСРР систематично збільшувала свою людність, збагачуючи своїм щорічним прибільшенням лави творців соціалізму.

Пересічна людність України

Роки	Україна	Донбас
1927	29.368.055	2.105.010
1928	30.017.862	2.244.317
1929	30.632.772	2.386 641
1930	31.044 893	2.528 987
1931	31.572.230	2.696.392
1932	32.120.143	2.847.780

Профілактична медицина, 1932, вересень-жовтень

Доповідна записка заступника начальника Сектора населення і охорони здоров'я ЦУНГО Держплану СРСР М. В. Курмана до начальника сектора С. від 7 червня 1934 р.:

«...просимо врахувати, що окремі місця, зокрема Україна та Північний Кавказ, ставлять питання **про зниження загальної чисельності населення вже на 1 січня 1933 р.**

На думку українських працівників чисельність населення України вже на 1 січня 1933 р. повинна бути знижена на 1 млн. 200 тис.».

ПЕРЕПИС 1937

Показав чисельність населення меншу, ніж згідно перепису 1926 року; значно меншу, ніж давав поточний облік населення та демографічні прогнози ЦУНГО і значно меншу, ніж визначив Сталін на XVII з'їзді партії.

Саме тому перепис 1937 р. був оголошений дефектним, його організатори - розстріляні, а значну частину стат. матеріалів - знищено.

Після відкриття архівів у кінці 1980-х дослідниками встановлено і **доведено, що перепис було проведено коректно і він потребує лише незначної поправки на недооблік** (Тольц 1989, Волков 1990, Лівшиц 1990, Андрєєв et al. 1993).